

Andrej
Hieng

Večerja za Milico

Televizijska komedija

Gozdna pot v mesečini; odvijja se pred našim korakom, a hkrati kot da nas nosi.

Slišimo nekaj stopinj, nato se oglasi Schubertova skladba »Nočni spev v gozdu« (za oktet in kvartet rogov).

Debla bukev potujejo mimo. Nobenega vetra ni, zato je svetloba, ki jo prepušča listje, blaga in — če smemo tako reči — počasna.

Odpre se prostrana jasa. Na sredini je zasidrano ladjevje hrastov.

Luna je narisala sence po trati. Schubert gre naprej, mi pa smo se ustavili. Daleč, zelo daleč, kakor privid: štiri belo oblečene ženske. Stojijo vsaksebi in so podobne poapnanim kamnom.

Potlej, v hitrem zasuku: ženska beži skoz gozd. Svetlo krilo se utrinja med debli.

Sipine ob reki. Lesketanje na pesku. Reka, voda, do koder nam nese pogled.

Na bregu reke, precèj nad nami, se je ustavila ženska v belem. Sije.

Drevesa na drugem bregu in nad njimi oblaki, ki so v mesečini podobni zidnam in stolpom steklenega mesta. Naš pogled potuje čez krošnje, čez nebo, toda slika začne kar naenkrat ugašati. Ugaša. Ugasne.

Tudi Schubertov spev se zlagoma izgublja v ogromnem in zelo odmevnem prostoru.

Čista tišina.

Zdaj je dan. Stopnišče — recimo — trinadstropne hiše, o kateri smemo domnevati, da je doživela čase, ko so bolj skrbeli zanjo. Polgosposočina, nič posebnega. Svetloba lije z vrha stopnišča, kjer je okno v strehi. Prikaže se snažilka. Vedro. Omelo s cunjo. Loti se pomivanja stopnic.

Začne peti. Poje pesmico, ki jo malce distonira; ta neubranost ima celo čar.

V veži zazvenijo koraki. Hkrati zgoraj zaropotajo vrata nekega stanovanja, rezek moški glas zakliče —

MOŠKI GLAS (off): Napačno!

V reži vrat obraz šestdesetletnega moža. Lasje so skuštrani, oči velike in opredene z gubami, široka usta se krivijo od nejevolje. To je MAESTRO. Še enkrat krikne —

MAESTRO: Napačno, ženska! Popolnoma napačno!

Potem zaloputne vrata.

Snažilka zija kvišku, zmaje z glavo, skomigne z rameni, kot bi hotela reči? Kateri vrag naj te razume?

Koraki in smeh se ustavijo ob njej.

Ženska s cekarji je prišla iz veže. Recimo ji SOSEDA. Oddihuje se. Pomežikne.

SOSEDA: Huda jeza — čir na želodcu!

SNAŽILKA: Kaj mu je?

SOSEDA: Naš maestro je učil glasbo, draga moja! Vi ste novi v naši hiši, pa ga še ne poznate . . .

Ženska se odpravi naprej. Na četrti stopnici se spet ustavi. Napol se obrne.

SOSEDA: Togoten človek!

SNAŽILKA: Nikdar ga nisem videla, ne slišala!

SOSEDA: O n je slišal v a s ! — Odkar mu je umrla žena, je popadljiv, čudaški je bil že prej. Oh, bog poseje vsake vrste ljudi po svetu . . .

Soseda odhaja in vzdihuje; spremljamo jo skoz pramen svetlobe, ki pada od okna vrh stopnišča.

Roka nad tastaturo klavirja. Prsti se spustijo na tipke. Iščejo, oglasi se —

melodija, s katero je snažilka maloprej razjezila maestra. To pot je prav ubrana in se meša z zunanjimi glasovi: nekje v soseski iztepajo preproge, otroci se podijo za žogo in vreščijo ko škorci.

Maestro se vzravna, zapre pokrov tastature, potem instrument zaklene, ključ pa vtakne v žep. Oblečen je v jopič skoraj vojaškega kroja. Medtem ko se je vzravnal, smo se mi odmaknili, da nam je zdaj v pogledu cela soba. Dve okni gledata na dvorišče in sta zagrneni s kvačkanimi zastori, zato je luč, v kateri se koplje prostor, mlečna in se leno pregiblje. Temna slikarija sten zbujata hkrati domačnost in otožen vtis. Lahko bi rekli: puščobno, toda skrbno vzdrževano. Mnogo fotografij. Na mizicah prtiči. Vaze so prazne. Ena vrata vodijo v predsobo, druga v spalnico.

Maestro gleda proti oknu. Polglasno mrmra melodijo, nato odmahne z roko, prestopi se, kot bi tuhtal, kam naj se napoti, nazadnje gre do vrat v spalnico.

Svilena smešnost. Smešnost iz blazin, goblenov, zavesic, slik in stekleničic. Čez posteljo je razgrnjena halja, čaka lastnico. Ker je na oknu zastor iz zelenega brokata, smo kakor pod vodo: to daje smešnosti poezijo.

*Za droben hip: Schubertov Nočni spev pokrije glasove z dvo-
rišča. Ugasne, potem —*

MOŠKI GLAS (off): Ogleduješ si svoj tempeljček in se ga ne moreš nagledati, ojoj!

Maestro se obrne. Pred njim je moški, ki bi mu prisodili trideset let, lahko pa tudi nekaj več ali manj. To je sin, MILAN. Mirno, brez smehljaja strmi v očeta.

MILAN (nadaljuje): Dovolil mi boš, da ti povem, kako se mi zdi bedasto. Tule imaš mavzolej, sam pa spiš na divanu v kuhinji.

MAESTRO: Drugi imajo grob, ki ga lahko obiščejo, jaz ga nimam! (Potlej nenadoma v hudem besu) Spet si se priplazil ko tat! Stokrat sem ti rekel, da mi vrni stanovanjski ključ Odselil si se, nimaš pravice, stanovanje je moje, nihče me ne bo zalezoval! Marš! Marš!

MILAN: A misliš, da bom prišel kdaj takole ponoči in te stisnil za vrat?

MAESTRO: Ponoči imam verigo na vratih. Prejle sem jo pozabil natakiniti. Marš!

Maestro odrine sina in za hrbtom zapre vrata v spalnico. Ustavi se pred vitrino, kjer je mnogo abotne krame. Desno od vitrine je na steni lovorjev venec s trakom.

MILAN (bere): »Maestru, mojstru naše pesmi, hvaležni učenci« ... In niti enega od teh hvaležnih nisi videl, kar pomniš. ,Nikogar ne potrebujem!‘ boš tolkel s peto ob tla, ponoči pa se ti bo sanjalo, kako dirigiraš in kako zija vate tisoč zasolzenih zijal. To! — V kuhinji sem odložil ... nekaj sadja in takih reči. Zakaj ne maraš v menzo? Menda ne boš do smrti konzerve odpiral?! Greš sploh kdaj na cesto?

MAESTRO: Si končal? Včasih se sprašujem, po kom imaš to, da govoriš v prazno brez konca in kraja. — Spravi svoje sadje in odnesi. Shajam. Penzija od prvega do prvega. Kot vidiš, je stanovanje pospravljeno. Še kaj?

MILAN: Komponiraš?

Oče patetično vzdiguje glavo. Okna ima za hrbtom, pa mu svetloba dela obstret okoli las. Stiska ustnice, ne mara odgovoriti. Sin mirno nadaljuje —

MILAN (off): Igraš na klavir?

Obraz je kakor zazidan. In vendar rahel trepet v pletivu gub razodeva napetost.

MILAN (off): Si vsaj poskusil, da bi kje izvajali kakšno tvojo stvar?

Tišina, ki se napravi za vprašanjem, je plastična zavoljo zunanjih šumov: še vedno iztepanje preproge, še vedno mali nogometaši.

Sin se je s komolci oprl na naslonilo najbližjega stola. Pod mirnim zaničevanjem: sled sočutja.

MILAN: Nikoli mi ni bilo mar za tvoje romantične fantazije v notah, zmerom so me dolgočasile. Konec koncev pa se na te stvari ne razumem. Sprašujem te, ker mislim, da bi moral nekako ubijati čas. Preveč časa imaš. Plavaš po njem in nikjer ne vidiš brega.

Stari se napol zasučje, kot bi hotel oditi, a sť premisli. Luč mu obroblja profil. Stiska besede, spravlja jih v goste stavke, nemara zavoljo kratke sape, morda pa tudi zato, ker si je v samoti sestavil obrazce.

MAESTRO: Ti si bedasto tele, ti ničesar ne razumeš! Vsak šlosar bo že govoril o času! Čas ni to, kar je zdajle! Čas ni to, kar bo prišlo! Čas je zmerom za nami! Suma. Zaklad. Izkušnja. In moj zaklad je ogromen! Nekoč ga bojo odkrili.

MILAN: Oh, oče!

Tedaj se maestro hitro zasučje proti sinu. Oči sijejo.

MAESTRO: Sploh pa nisi prišel zaradi tega, lopov! — Ničesar ne bom prodajal!

Iz sottovoca, v katerem je bil govoril o času, preskoči v rezkost. Otipavanja je konec. Ponovitev starega spopada. Moža krožita drug okoli drugega, mi med njima, obraza nam v neenakomerni menjavi režeta pogled. Svetloba oken in gosta temačnost zidov.

MILAN: Boš!

MAESTRO: Ne!

MILAN: Nikoli ne bo boljše priložnosti. Zemlja je nad vodo. Zdaj hoče imeti vsak idiot vikendico. Tak teren prodaš ko med. Razumeš? Če ne razumeš, ti bom razložil.

MAESTRO: Nikar, Milan!

Kratek premor, potlej sin udari —

MILAN: Denar potrebujem!

MAESTRO: Kapital?

MILAN: Ja!

MAESTRO (sarkastično): Nova ideja? Bomba? Bogastvo čez noč? Kot običajno? — Se še nisi naveličal?

MILAN: Le norčuj se! Zabavaj se, ampak poslušaj! Prvovrstno švedsko mašino lahko dobim pod roko. Avtomatika. Vijake za tube reže. Zobna pasta. Kreme. Kozmetika vseh vrst. In tako dalje, in tako dalje. Mašina stane osemnajst milijonov. V pol leta bi se obrestovala.

MAESTRO: In za tako stvar naj jaz —

MILAN (*ga prekine*): Vseeno mi je, če zaničuješ to, kar počnem. Ampak, prodal boš parcelo in mi posodil denar! Brez očetovske ljubezni bo šlo.

MAESTRO: Ne bo!

MILAN: Vrnil ti bom! Ponavljam: pol leta!

MAESTRO: Kaj mi boš vrnil?

MILAN: Denar, hudiča!

MAESTRO: Jaz, vidiš, jaz pa hočem imeti zemljo. To! Tisto zemljo.

Maestro se ustavi. Obraz je nenadoma ves opreden z visokostno, nekoliko smešno sanjarijo. Glas mu je tih, a vendar zveneč: igralec, dober. Sin in kupčije so očitno za nekaj hipov izginili iz njegove zavesti.

MAESTRO: Tista zemlja je meni sveta. Bridka, grenka, toda sveta!

Podoba, ki smo jo že videli: drevesa na bregu reke in nad njimi oblaki, v mesečini podobni zidnam steklenega mesta. Slika polzi mimo.

In na kratko, seveda, Schubertov »Nočni spev«. Nič več kot pljusk.

Potem spet Milan. Čisto od blizu ga gledamo. Zdaj je besen, pretrgan dih ga izdaja. Besede se penijo od srda in zajedljivosti.

MILAN: Sveta zemlja?! Ker je baje tam nekje tvoja soproga in moja mati skočila v vodo in se utopila?! Zato?!

Maestrov obraz je tolikanj miren, da se zdi kakor zamrznjen.

MAESTRO: Reka jo je odnesla. Njo in njeno bolezen. Stopinje so ostale v travi.

MILAN: Njej na čast si kupil tisto zemljo?

MAESTRO: Njej!

Milan nepremično strmi v očeta.

MILAN: In ti prav zares verjameš?

MAESTRO: Tvoja mati je imela raka. Hotela nas je odrešiti. Nas, ne sebe.

MILAN: Niso je potegnili iz vode. Nikoli je niso našli.

MAESTRO: Ne.

Milan pride k očetu. Ustopi se tik predenj. Ves je tak kot ljudje, ki so se odločili, da bojo izigrali zadnjo in odločujočo karto.

MILAN: Jaz imam svojo verzijo.

MAESTRO: Ni ti je treba praviti.

MILAN: Pač! — Ni skočila v vodo! Ušla ti je!

Očetov obraz — doslej na silo visokosten — je v hipu spremenjen: tako je, če vržeš kamen na led, da se strese in razpoka.

MAESTRO: Kaj praviš?! Kaj govoriš?!

MILAN: Pravim, da ti je ušla! Pravzaprav nama obema. Ker te ni mogla več prenašati. Tvoje klavrnosti in neuspešnosti, pomešane s tiranstvom. Tvojih idiotskih pevskih zborov. Tvojega profesorstva. Tega, da nisi imel nikoli poguma za nobeno stvar. Tega, da si igral nerazumljenega genija. Ušla ti je, kot sem ti jaz pred leti.

Maestro se silovito vzpne, zahrope, roke mu zaplešejo nad glavo. Milan odstopi komaj za korak.

MILAN: Udari, če hočeš! Jaz sem edini človek, ki si ga v življenju upal udariti. In zdaj me tolčeš s tisto prekleto zemljo. Udari!

Stari spusti roke. Mi se obenem odmaknemo. Dolgo smo bili ob njem in sinu. Naenkrat se nam zazdita neznatna v prostoru. Soba je velika. Nad klavirjem žarek oživlja prah. Senca drevesa se zvija po zavesi. Blaga slika se ne ujema s tem, kar smo ravnokar doživeli. Maestro se odtrga z mesta. Počasi gre do klavirja in se ga dotakne s konci prstov. Popravi rese na pregrinjalu, s katerim je instrument pokrit. Milan zija predse.

Oče, hrbet. Hipoma zasuče glavo, kakor da hoče nekaj povedati; premisli si, pravzaprav: beseda se mu zaskoči v ustih. Napete čeljusti. Potlej hitro odide v spalnico, zapre vrata, zaklene.

Okna in na zavesah izrisana drevesa.

Vrata, ki jih je ravnokar dosegel žarek.

Uokvirjene fotografije na steni. Večinoma so skupine, bržkone pevski zbori: davni pevci, pozabljeni prijatelji.

In tedaj se iz spalnice zasliši hlipanje. Težak moški plač, tisti, ki ga z muko, a brez haska skušaš požreti, da skoraj zveni kot kolcanje.

Milan je nepremično stal sredi sobe. Hlipanje ga udari. Stopi k vratom spalnice in se s čelom nasloni nanje. Rahlo trka. Nič odziva.

MILAN: Nehaj, oče! Nisem tako mislil! Pozabi! Saj veš, kaj vse človek zine iz jeze! Poznaš me! Toliko poslov mi je propadlo . . . tole bi užgalo . . . Zadnji čas je! Nisem več mlad . . . Moraš me razumeti! Nehaj! Slišiš?! Ni bilo zares!

Plač preneha. Slišati je le še težko dihanje, toda mi ne vemo, ali je Milanovo ali maestrovo.

Milan pritisne uho na vrata. Luč mu prihaja od strani, zato vidimo, da res ni več prav mlad.

MILAN: Se spominjaš, katero pesmico si mi pel, kadar sem jokal, ata? (*Začne peti*) »Mali miškec sam ostal, milo cvilil, ni zaspal« . . .

Oh, stari, daj, pozabi! Ko si tepel, ti je bilo hudo. Mogoče sem jo še bolj pogrešal kot ti. Minilo je . . . Enkrat bova prišla na konja, ni hudič! Jaz poznam veliko ljudi, lahko bi staknil koga, ki bi se pobrigal za tvoje skladbe!

Nobenega odgovora. Milan se vzravna, zazrt v okna. Potem se izza vrat navsezadnje le oglasi stari: polglasno, topo in trmasto ponavlja —

MAESTRO (*off*): Pusti me na miru! Pojdi, prosim! Pusti me! Ne prihajaj več! Pojdi, prosim! Prosim te!

Odmaknemo se. Milan gre mimo nas. Obrnemo se, gledamo za njim, ko gre do vrat v predsobo in izgine.

Okno, okna. Oblak zakrije sonce, da se zbrisejo obrisi dreves na zastorih.

Nato, presenetljivo in v povsem drugi razsvetljavi: soba po dolžini, vrata, skozi katera je odšel Milan. Ženska ob vratih, naslonjena na podboj. Kaže na hrbet. Svetlika se iz mraka.

Nekdo skuša najti pravi akord na klavirju. Glasbilo je postavljeno v odmeven prostor. Jalovo prizadevanje. Disonance.

Ženska je daleč in kakor da je ujeta v okajen kristal. Njena obleka je iz nekdanjih časov. Nenadoma se vzravna in prestopi, utone v temi predsobe.

Klavir utihne.

Prazna vrata izginejo.

Predsoba maistrovega stanovanja je podolgovata in skoraj prazna, če odštejemo obešalnik, skrinjo in vedro za dežnike. Luč prihaja iz kuhinje. Stene tod so svetleje pobarvane kot v sobah, sličice na njih pa so razporejene s skrajno natančnostjo. Lenobne ure. Kmalu se bo izkazalo, da je večer.

S stopnišča slišimo govorjenje, zahvaljevanje, ampak vse nerazločno. — Potlej zvonec.

Maestro po prstih pride iz kuhinje in prisluškuje; počaka na drugo zvonjenje.

MAESTRO: Kdo je?

GLAS (*off*): Inkasant, prosim! Električna.

Maestro izvleče ključke iz žepa, stopi k vratom, odpne verigo, odklepa kot ječarji, ki jih je življenje naučilo previdnosti, odpre.

Zunaj stoji moški nedoločljivih let — vsekakor jih ima več kot trideset — in se smehlja. Široko odprte svetle oči lijejo: nemir, zadrego, spoštljivost. Počesan je na prečo, dvoredno obleko nosi, človek-reликт; tudi njegova prijaznost je nevsakdanja in nesodobna. VURNIK. Videti je, kot da sploh ne more odtrgati oči z maistrovega obraza, in kot da je hipoma pozabil, po kaj je prišel.

MAESTRO: Prosim?!

VURNIK: Oh, oprostite! Človek je tako zmeden! Tule bova odtrgala. Tako! Malenkost!

Maestro vzame listek. Čutimo, da bi najraje spet zapel vrata, pa se le premisli. Odide v kuhinjo, kjer brska po nekem predalu.

Inkasantove oči ga ves čas spremljajo.

Ko se stari vrne z denarjem, ujame možakov pogled in se zdrzne; zavoljo sumnjičavosti postane rezek.

MAESTRO: Kaj me tako gledate?

Čeravno je med vrati malo svetlobe — nekaj iz kuhinje, nekaj s stopnišča — opazimo, kako se inkasantov obraz obarva pod navalom krvi. Tri-desetletnik z vedenjem najstnice. Spregleda denar, ki mu ga moli oni, in zajeclja —

VURNIK: Tako vas občudujem, da mi vsakič vzame sapo!

MAESTRO: Kaj?!

VURNIK: Občudujem! Spoštujem!

MAESTRO: Ste znoreli, človek?! Kakšne reči pa mi tvezite?

VURNIK: Res! Enkrat na mesec imam priložnost, da vas vidim, ampak od tega sem potlej ves razsvetljen, dneve in dneve...

MAESTRO: Ne razumem vas, bogme vas ne razumem! Ne in ne! O čem sploh govorite?

Inkasantove mile in prostodušne oči sijejo v navdušenju. Njegov smehljaj je ves okrogeč, obrvi vzdignjene.

VURNIK: Pomembni ljudje so skromni, seveda!

MAESTRO: S kom ste me zamenjali? Nisem nogometaš! Nisem filmski igralec! Nisem popevkar! Upokojen profesor! Nič! Torej?

VURNIK: Lepo vas prosim, mojster!

Zdaj je staremu vsega čez glavo, ker ne razume. Bržčas mu je tesno, kakor nam je tesno ob vsakem čudaštvu, ki si ga ne znamo razložiti. Plane —

MAESTRO: Mojster?! Potrebujete mehanika, da bi vam popravil avtomobil? Inštalaterja? Vam je počila cev v kopalnici? Pleskarja? Izvolite na drug naslov! Pomota! In zdaj, prosim, končajva! Tule imate denar! Oprostite, delo me čaka!

Maestro skuša inkasantu vsiliti denar in mu zapreti vrata pred nosom, toda brez uspeha: možak se je oprijel podbojev, zaupljivo se sklanja v pred-sobo, besede pa se mu vsipajo gosto in hitro.

VURNIK: Dovolite mi vsaj, da vam razložim, gospod profesor! Moram! Tolikokrat sem že stal pred vami in se boril sam s seboj: „Ali bi si drznil? Je prav, če se vsiljujem? Kdo sem sploh jaz? Smem? S kakšno pravico vdiram? Ta človek stoji nekje visoko v svojem svetu!

Ta človek ustvarja! Pobral sem denar in odcapljal. Danes pa, glejte, me je premagalo. Odprl sem usta, evo!

MAESTRO: Počasi, prijatelj!

Vurnik se je medtem pretisnil mimo osuplega maestra in kar mimogrede zatisnil vrata za hrbtom. Pramen luči iz kuhinje mu sega do dna zenic, iz katerih se blešči blagozmagoslavna misel: 'Imam te! Zdaj vidiš, kdo sem!' Obraz vzdiguje kakor svetnik pred vnebovzetjem. Izusti stavek, ki naj bi bil nekakšna legitimacija. Con sordino, invece trionfante e maestoso.

VURNIK: Vaša glasba je imela velikanski pomen za moje življenje!

Maestro vzdihne kakor bi ga kdo udaril —

MAESTRO: Oh!

Zdaj ima iznenada tudi on zelo velike oči. Hitro se strese, požre slino, trudi se za nasmeh, pa mu ne uspe. Prehiteva se.

MAESTRO: Neverjetno! Noro! Saj sem vendar buden in trezen! Naj se uščipnem? Čigavi ste? Prismuknjeno! Moja glasba, pravite?

VURNIK: Vaša glasba!

MAESTRO: Kar mirno zinite in amen... Kaj pa vi veste o moji glasbi? Kdo vam je povedal? Ljuba duša, to so pozabljene stvari, mladostni poizkusi, nihče se ni nikoli menil zanje. Kako je mogoče, da ste se takole znašli pred menoj in mi budite spomine na nekaj, kar se mi samemu prikaže le še kdaj v sanjah?! Prah leži na notah!

VURNIK: Nikar, prosim, nikar! Saj vendar ne mislite, da bi vam mogel verjeti?

MAESTRO: Morate!

VURNIK: Ne bom, maestro! Nočem! In tudi ne morem. Ne smem.

Vurnik sije in je spokojen, pa hkrati vznesen. Podoben je sinu, ki se ne da zmesti, ko stavlja oče na preizkušnjo njegovo privrženost.

Na maestrovem obrazu se izraz osuplosti in zbežanosti mahoma sprevrže v jezno grimaso: nečesa se domisli, sum.

MAESTRO: Kdo ste? Kako se pišete?

VURNIK: Vurnik. Peter Vurnik.

MAESTRO: Poznate mojega sina?

VURNIK: Ne!

MAESTRO: Pravite, da ga ne poznate, jaz pa dobro poznam njegove trike. Prav lahko si predstavljam, kako vas je staknil in najel za tole burko, moj dragi gospod, tovariš in prijatelj! Nič ne bo!

Inkasant se dotakne starčeve roke, ki jo ta nemudoma skrije za hrbet.

MAESTRO: Zbogom! Fino je bilo! Dosti je bilo!

VURNIK (*sottovoce*): Nerazumevanje ljudi je vendar opravilo svoje... krivice so zastrupile... oh, ne, ne! Ni res! Prava umetnost

preživi vse! Vem, kar vem! Prihajal sem, da bi vas videl, da bi slišal vaš glas, da bi se enkrat smel dotakniti klavirja, ob katerem ustvarjate. Danes sem premagal plašnost. Ne morete me odgnati! Tamle je tista soba, kajne? Dovolili mi boste: pokukal bom vanjo, na široko odprl oče, globoko vdihnil, si zapisal v spomin...

In zdaj se vse zgodi točno tako kakor v nekaterih s a n j a h, ko se ne moremo niti malo upreti nasilju, pa naj je zlo ali prijazno. Inkasant gre po hodniku. Stopa po prstih, parket škriplje. Torbo z denarjem stiska k prsim. Ustavi se pred vrati ter se ozre čez ramo. Obraz se medlo svetlika iz teme, ko šepne —

VURNIK: Zelo ste dobri!

Stari je obtičal na mestu, ves je tak, kot da so ga zvezali. Odprta usta, a ničesar ne more reči. Potem ga neka sila povleče za obiskovalcem. Mesecar. Medij.

Vurnik je odprl vrata. Soba je v polmraku, večeri se. Iz okoliških hiš prihaja nekaj svetlobe. Prameni, ki jih prepuščajo zavese, oživljajo stekelca na lestencu in polituro klavirja. Pod lestencem je preproga. Inkasant se ustavi na sredini. Maestro pride do nas, do vrat; vidimo mu profil in rame.

Prej je bilo od vseh strani slišati glasove — večer je zgovoren — zdaj je nenadoma tiho kakor pod seneno kopico.

Vurnik nam kaže hrbet.

Nenadoma začne v zanosu šepetati stihe, iz recitacije pa se nenadejano spusti v petje: čudno, zavzeto, da se novoromantična skladba zablesti skoraj kot izpoved. Majhen bariton, mnogo čustva. Slišimo, kako maestru, ki stoji zraven nas, poraste dih.

VURNIK: Večer se spušča nad dobrave tihe,
med rožami poslušava narave vzdih,
jaz, ti, o Julijana!
Skozi sito zarje zvezd safirnih roji
vžumevajo, da njih bleščanje
čez jezeri, ki sta očesi tvoji,
leti in nosi moje nade, moje sanje...

Tišina z odmevi, nato —

MAESTRO: Res jo poznate, tole pesem!

VURNIK: Res!

Gost se obrne, stari stegne roko do stikala ob vratih, lesteneč zagori.

VURNIK: Preostra luč, maestro!

Maestro uboga in ugasne lesteneč. Potem gre do namizne svetilke, ki ima senčnik iz zelene svile. Prižge. Nasloni se na mizo. Zmaja z glavo.

MAESTRO: Res jo poznate! Ne razumem!

VURNIK: Pesem sem pel, ko sem se predstavil javnosti. Vsi so rekli: „Od boga dan glas! Končno spet pevec! Bo!“ — Ni bilo!

MAESTRO: Prosim?

VURNIK: Ni bilo kariere zame.

MAESTRO: Obžalujem!

VURNIK: Ni treba!

Gledata se; starec strmi kakor človek, ki se je prebudil v neznani sobi; gost pristavi —

VURNIK: Neuspešni umetniki so pokora v družbi in nadležni sami sebi. Križ čez sanjarije! Zbogom nade! Smešni tenorji, še bolj smešni baritoni! — Vaša glasba pa se je ohranila. Spodbuja ljudi. In samo to je važno!

MAESTRO: Koga spodbuja? Kaj spodbuja?

VURNIK: Če ne danes, bo jutri!

MAESTRO: Jemljete mamila? Ne? — Nikoli nisem imel niti za troho uspeha! Niti za nepodpisan časopisni člančič priznanja! Veste, kaj to pomeni?

Inkasant se smehlja pokroviteljsko in spoštljivo; zdi se nam, da je celo pomežiknil.

VURNIK: Ravnokar sem vam povedal, kako bo. Pevci umro z glasom, kar je napisano, se ne izbriše.

MAESTRO: Kje ste staknili note?

VURNIK: Profesor Juvančič jih je hranil.

MAESTRO: Kdo?

VURNIK: Bil je vaš učenec in moj učitelj petja. Tudi v vašem zboru je pel.

Čutimo, kako maestro hlastno prebira med spomini. Nič. Hitro stopi k steni, na kateri so obešene fotografije. Išče med obrazy. Polglasno ponavlja ime Juvančič. Uspeha nobenega. Zmaje z glavo.

VURNIK: Enkrat mi je rekel o vas: „Prihodnji rodovi ga bojo odkrili. Postavili ga bojo zelo visoko!“

Naval čustev. Starec je zmeden. Na vso moč se upira očaranosti.

MAESTRO: Hohoho, prijatelj!

VURNIK: Smeh je zdrava reč!

MAESTRO: Vam je jasno, da imajo upokojenci pravico do miru? In da sem jaz čudak, ampak ne neumen?

VURNIK (*sanjarsko našteva maestrova dela*): Sonata v a-molu. Rapso-dija Južni veter. Suita. Burleske in skerci. Pihalni kvintet.

Starca odnaša. Skuša se rešiti. Sklanja glavo. Izza zob, stisnjeno, nepriljudno vpraša —

MAESTRO: Pri koliko strankah morate še kasirati?

VURNIK: Ne bojo mi ušle. Tehle pet minut je zame praznik. Dolgo sem vas iskal.

MAESTRO: Pet minut je minilo, prijatelj!

Inkasanta ni mogoče omajati, njegov okrogli obraz sije ko luna v septembru.

VURNIK: Le še ene stvari si želim, maestro!

MAESTRO: Česa?

VURNIK: Da bi vas slišal za klavirjem! Da bi končno slišal, kako igrate svoje skladbe!

Maestro nehote spusti pogled k rokam, kakor bi se hotel prepričati, ali še kaj zmorejo, potem pa brez prehoda pade v bes. Kriči. Strune brnijo od njegovega kričanja.

MAESTRO: Pojdite k vragu in mi dajte mir! K vragu, slišite?! Jaz sem upokojen profesor geografije, basta! Komu na čast me trapite? Sem mogoče alkoholik, ki se slini nad svojo preteklostjo, pa se mu sredi pijanskih nebes prikazujejo nagrade, akademije in ordni? Ali sem kdaj prosjačil za priznanje? Nikdar! Tisti svet tamle zunaj je že zdavnaj ugotovil, da je moje delo epigonstvo, sentimentalen nič. In jaz sem ugotovil, da je svet ena sama prostaška zmeda.

VURNIK: Razumem, maestro!

MAESTRO: S kakšno pravico torej drezate vame?! Čemu? Kakšna provokacija je to? Kdo vas je brez sramu naščuval? Kot da se mi sanja, ko vas gledam!

Vurnikov obraz: neuničljivi smehlaj, abotna prijaznost vernika.

MAESTRO: Boste zdaj šli?

Tiho, šepetaje, sladko in zelo ponižno —

VURNIK: Samo tisti andantino, mojster! Začetek, saj razumete!

MAESTRO: O bog!

Vurnik mrmra glasbeni motiv. Stari bolšči vanj. Sploh ne more razumeti. Nekak smeh ga stresa, ko zmajuje z glavo. Šepeta sam pri sebi, morda pravi: „Čudno! Fantastično! Noro!“ Nazadnje se odloči in, kakor da ga je kdo sunil v hrbet, odide h klavirju. Izvleče ključ; vse ključke ima pri sebi. Vurnik priskoči in odpre pokrov.

MAESTRO: Veste, kaj počnete, Vurnik?

VURNIK: Vem!

Maestro nagne obraz proti tipkam. Išče po spominu.

VURNIK: Ali bi poiskala . . .

MAESTRO: Brez not! Note so splesnele!

Od tega trenutka dalje vidimo precej časa le še obraza obeh mož, nikoli maestrovih rok na tastaturi. Obraza se sučeta pred nami v neenakomerni menjavi.

Andantino. Slikanje. Recimo, da skladba slika večer. Romantika z reminiscencami na impresionizem. Starec ni pozabil svoje skladbe. Ustavi se, ko se téma razvije.

Vzdigne glavo in udihne, kakor bi izplaval iz globoke vode. Nemudoma spregovori. Nov človek. Poetična govorica je vsekakor prismuknjena. Nismo je pričakovali.

MAESTRO: Zvečer nam reke odnašajo srce v nekakšno večnost. Rumeno nebo raste iz rumene vode in sploh ne vemo, kje se stikata. Nikoli se človeške oči ne srečajo tako intenzivno kakor tisto minuto, ko skozi zarjo blisnejo prve zvezde. Ob reki. Koitus pogledov. Ležišče iz dveh svetlob. Srečanje v zrcalih. Mehko zrcalo neba in še mehkejše zrcalo vode. — Ali je res tako smešno, če skušaš to izraziti?

VURNIK: Oslom je smešno!

MAESTRO: Motoristom!

VURNIK: Avtomobilistom!

Maestro udari nekaj akordov. Počaka, da izzvenijo, nato udari še enkrat.

MAESTRO: To, vidite!

VURNIK: To!

MAESTRO: *Apassionato, a vendar moderato!* Čustvo!

VURNIK: Če sem jaz poskušal s čustvom, so rekli: 'Cmeravi falzet in tremoliranje in meketanje!' Kako bi bil mogel doštudirati, prosim, ko so mi dopovedali, da je tisto, kar imam v duši, čokoladni puding? — Tako postaneš inkasant.

MAESTRO: Meni so govorili: 'Tvoje note so očitna prazgodovina!' Odkril sem se in sklonil glavo v znak priznanja. Hvala lepa! Poučeval sem zemljepis. To pa možakar zna, seveda. Obča geografija za srednje šole. 'Ker izvirajo pasati iz zračnih mas, ki so se spustile k tlom ter se pri tem adiabatno segrele...' In tako dalje... in tako dalje... Moj notranji pasat je ugasnil.

Znova andantino. Nemirneje. Kratko.

Nato stari scela pogleda svojega gosta, s pogledom se tako rekoč upre vanj. Stavek, ki ga izreče, je najprepričljivejši od vseh, kar jih je dotlej padlo med njima.

MAESTRO: Vurnik, ne maram tega časa!

VURNIK: Tudi jaz ga ne maram!

MAESTRO: Če slišim besede marš, jebi se, volkswagen, maksimarket, supermarket...

VURNIK: Se vam vzdigne želodec!

MAESTRO: Današnji svet se je čezinčez pomazal s strojnim oljem!
Evo definicije!

VURNIK: Bencin in parfumi!

MAESTRO: Današnji svet rjove, hrumi, topota, hrešči, tolče, prdi
industrijske plíne, zida v betonu!

VURNIK: Grozno veliko grozno grdih hiš!

MAESTRO: Tovarne ko rak čez celo zemljo!

VURNIK: Polja v plevelu!

MAESTRO: Dajte nam stroje! kričijo. In dajte nam kopalnice! Vsak
hoče vse. Hitro!

VURNIK: Nemudoma!

MAESTRO: Hlastajo. Časa nima nobeden.

VURNIK: Časopisi. Dopisi. Materiali. Ciklostiran papir žrejo!

Inkasant se je ves čas trudil, da bi dohajal maestra in da ne bi zgrešil
kake žoge; ta ga naenkrat ustavi s kretnjo. Sprememba tona.

MAESTRO: Kakšna je trava ob zori?

VURNIK: Presenetili ste me! Oh, kako naj rečem? No: zelena v vseh
odtenkih!

MAESTRO: Kristalna je pod roko!

VURNIK: Kristalna, maestro!

MAESTRO: Če stopiš vanjo, ko se v meglo spuščajo prve ptice iz
dreves, ki so kakor katedrale, ko ti daljave vsilijo okus neskončnosti,
ko se od lepote zaziba srce v prsih, te hkrati trešči zavest, da si minljiv,
skoz plimo svetlobe se prikaže smrt. To je usodno srečanje dveh čustev
ali resnic. Edini vir umetnosti.

VURNIK: Kakšna misel!

MAESTRO: Vam ugaja?

VURNIK: Silno!

Maestro se tedaj presuče na stolu. Od strani poškili v Vurnika ter se
posmeje: maska pesnika in preroka se odluči. Norčevanje. Cinizem, ker se
brani ganotja.

MAESTRO: In kaj bova z njo?

VURNIK: Ne razumem vas!

MAESTRO: Vam bom razložil! — Svet, v katerem je vsak dovcerajš-
nji hlapec prepričan, da si mora rit brisati s toaletnim papirjem,
namesto z odvržnim časopisom, svet, v katerem je vse usmerjeno v to,
da bo papir tudi zares dobil, nima časa za subtilne misli o lepoti in
smrti. — In za moje skladbice ravno tako ne. Še manj za vaše prepe-
vanje, dragec!

Inkasant je neznansko osupel.

VURNIK: Nikar tako, maestro!

MAESTRO: Vlekli ste me za jezik, evo!

VURNIK: Vi ste . . .

MAESTRO: Oba sva bankroterja.

VURNIK: Lažete mi, ker ste nesrečni!

MAESTRO: Jaz lažem, vi lažete, oba laževa. Nič se nama ni uresničilo, ker sva se sprehajala po oblakih. Prejle sva psovala svet, kakršen je. Svetu pa je popolnoma vseeno, ali nama ugaja ali ne.

Vurnik si z obema rokama seže v lase. Otrsa se, mežika in je ves tak, kot bi res padel z oblakov. Za njegovim hrbtom se je noč dodobra zgostila.

VURNIK: Lepo vas prosim, nikar me ne preizkušajte! Nikar me ne mučite!

MAESTRO: Naj vas pomažem z malinovcem pod nosom?

VURNIK: Z resnico! Z muziko!

MAESTRO: Jebem ti muziko!

VURNIK: Joj! Joj! Joj! Vi ste vendar . . .

MAESTRO: Upokojen, čudaški profesor geografije. In vi ste inkasant za elektriko, nesojeni bariton. To! Niste imeli volje, da bi doštudirali. Vse drugo je dim! Prišli ste nadme kakor kakšne hude sanje. Marš! Ne maram nobenih sanj!

Tišina. Vurnik je za trenutek povetil glavo, toda precej nato jo sune kvišku. Čeravno mu je svetilka narisala zelene lise po obrazu, vidimo, kako ga zalije kri in se mu pordečijo lica.

VURNIK: Nič hudega!

MAESTRO: Kako?

VURNIK: Saj razumem! Vse čutim! Krivice so vas spehale do tega! Sam sem kriv, ker sem se vsiljeval in vas razdražil.

MAESTRO: Torej lažem?

Vurnik se nasmehne, Vurnik je otročiček, kateremu je zavoljo nedolžnosti vse dovoljeno.

VURNIK: Seveda lažete! Pssst! Je že v redu! Pravico imate. Izvolite!

Zdaj ima stari odprta usta. Dolg vzdih se mu utrga.

MAESTRO: Nikoli še nisem srečal takega človeka!

VURNIK: Kar zmerjajte me! Lop po meni! Oh, kaj bi vse potrpel, če bi bilo treba!

MAESTRO: Prišli ste nadme kot kazni in pokora, ki se je ne moreš ubraniti. Vi ste nekakšna prikazen! Prikazen ne more razumeti, da bi starec rad živel v miru, da bi rad po svoje požrl tisti košček časa, kar mu ga je še ostalo, da nima nobenih — dobesedno nobenih — želja več, da je pokopal lastno preteklost, da je ključavnica zanj hudo važna in da se je brez prisile odločil za svet, ki je le malo večji, kot bo nekoč njegova krsta. Smehljate se mi pod nos in me posipate s prijaznostjo. Kaj se res ne morete odločiti za najlepšo prijaznost in skleniti:

Dajmo mu mir! — ? Vsak vampir enkrat odneha, kako da vi nočete? Brskate po starih skrinjah in mi razkazujete moje lastne pozabljene maškaradne kostume! — Poslušajte, Vurnik, pa si zapomnite, za božjo voljo: moje muzike ni nikjer in je v resnici pravzaprav sploh nikoli ni bilo. Himere! Note, ponavljam, note so splesnele!

Inkasant se nagne proti gostitelju: njegove oči postanejo navihane, prav smešno pomežikne.

VURNIK: Maestro!

MAESTRO: Kaj?

VURNIK: Pozabili ste na profesorja Juvančiča. On jih je hranil!

MAESTRO: Profesor Juvančič! Dodatna prikazen, pomožni fantom! Naj počiva v miru in note z njim. Domnevam, da je pokojnik?

Vurnik slovesno pokima. Napravi pietetni premor, iz katerega pa se potlej povzpe kakor korenjaški žalovalec, ki ne pusti, da bi ga otožnost dolgo tiščala k tlom.

VURNIK: Bil je edini človek, ki je tudi meni obetal nekaj uspeha. Motil se je. Ni važno!

MAESTRO: Ni?

VURNIK: Ne! Važno je, da vi začnete spet verovati vase! Nujno!

Inkasant se je dodobra ogrel, njegova zunanost pa je utrpela nekaj škode: preča, recimo, se je zmršila. Otroške, mežikajoče oči prosijo za vlogo sina ali vsaj gojenca. Maestro zapre pokrov tastature. Sklanja se. Vstane. Pozorno zija v obiskovalca. Vurnik vrača pogled; molk, ki se je bil napravil, ga ne moti, bržkone se mu zdi svečan.

Med muziko in njunim besedovanjem ni bilo čuti šumov od zunaj, zdaj se vrnejo. Kratko. Val hitro odteče.

MAESTRO: Prejle ste peli tisto pesem. Dvaindvajset let sem imel, ko sem jo napisal. Tudi besede sem sam sklêpal. In pozabil. Vi jih niste.

Vurnik, nemudoma; zadnja dva stiha zapoje —

VURNIK: Skoz sito zarje zvezd safirnih roji
vzšumevajo, da njih bleščanje
čez jezeri, ki sta očesi tvoji,
leti in nosi moje nade, moje sanje.
Jaz, ti, o Julijana!

Nenadoma podoba, ki jo poznamo: soba po dolžini; ob vratih v pred-sobo stoji ženska in se naslanja na podboj. Zdi se nam daleč in kakor ujeta v zadimljen kristal. Obrne se, izgine v temo.

Potem starec od blizu. Velike in težke oči so obdane z gubami, ki trepetajo.

MAESTRO: Nekaj vam bom zaupal, Vurnik. Mogoče boste kaj razumeli. — Ta Julijana iz pesmi je bila moja poznejša žena.

Gost ima odprta usta od same vneme; hitro vdihne sapo, da bi pokazal, kako je počaščen.

VURNIK: Slutil sem! Krasno!

MAESTRO: Pravzaprav pa ni bogve kako krasno, veste.

VURNIK: Zakaj ne?

MAESTRO: Zapustila me je.

VURNIK: O!

MAESTRO: Odšla je.

VURNIK: Kako?

MAESTRO: Na nekoliko skrivnosten način. Imamo dve varianti, ki ju uporabljamo, kot nam pač tisti hip ustreza.

Stari nalašč postavlja premore in ritardande. Siromak Vurnik pokašlja. Zadrega.

VURNIK: Razumeli boste, da nerad sprašujem!

MAESTRO: No, po prvi varianti je skočila v reko in se utopila.

VURNIK: Moj bog!

MAESTRO: Nedokazan samomor, ker je niso nikoli našli. Domnevni razlog: rak in odločitev, da bo svoje ljube bližnjike obvarovala nadlege, ki jo prinaša umiranje. Jasno?

Vurnik išče opore, da bi se nekako izvlekel.

VURNIK: Strašno, strašno... prav gotovo je strašno, maestro, in vendar je tudi veličastno!

MAESTRO: Počasi! Drugo varianta pravi: Ušla mu je! Ni mogla več prenašati njegove klavrnosti, njegove neuspešnosti, njegovega slabiškega tiranstva! Ušla!

Inkasant se je na hitro oznojil. Briše si znoj. Komaj ga je slišati, ko vpraša —

VURNIK: In kaj je res?

Stari prestopi iz burke v resnico.

MAESTRO: Ne vem, Vurnik! Vem samo to, da se mi je tisti dan, ko je izginala, svet nenadoma prikazal kot vodnjak, v katerem je vse polno neumnih, nesmiselnih odmevov, pa niti za prgišče vode. Vse sem bil postavil na zaupanje do tistega, ki se je odločil živeti ob meni. In je izginil ko coprnikov zajec... Zgubil sem zaupanje, nisem več našel smisla svoji eksistenci, čeprav sem poskušal nemogoče. Delo? Nič! Nova ljubezen? Nič! Narava? Hodil sem ven, na polja, cele dneve sem taval. Kar naprej je bila jesen. Iz krakanja vran ne spleteš skladbe. S človeštvom, če ga vzamemo na široko, je še slabše. Poglejte

vendar tole mesto! Hudičev kotel, v katerem ne razpoznamo nikogar. Noben človek ni zares človekov, ali pa samo za kratek hip. In to je nesmiselno. — Kakšna muzika neki, Vurnik?! Kakšne hudičeve, trapaste skladbe, lepo vas prosim?! Iz česa in za koga?!

Napravi se tišina. Starec se odpravi k oknu. Dotakne se zaves, po katerih se zibajo zelene svetlobe. Nato —

MAESTRO: Ali ne bi zdaj vendarle šli, prijatelj?

Vurnik se obotavlja. Poveša obraz. Spočetka tako skrbno zalizani lasje so mu obsuli lica. Ustnice se mu premikajo, kakor bi potihoma klel. Ko se zasuče, sproži senco, ki ga spremlja do vrat. Tam se ustavi. Čez ramo zamrmra —

VURNIK: Žalostno! Ne gre mi prav z jezika, pa bom le rekel: Sram me je!

MAESTRO: Zakaj?

VURNIK: Sram me je za v a s !

MAESTRO: Nikar! Sramujem se lahko sam!

Tišina.

VURNIK: In to je vse, kar mi lahko poveste?

MAESTRO: Celo preveč sem povedal.

Inkasant se zasuče. Hitre in ognjevit besede se zelo razlikujejo od maziljenih stavkov, s katerimi se je motovilil čez ves pogovor.

VURNIK: Preveč ste povedali, točno! Preveč laži in polresnic! Zasebnih resnic! Same kamuflaže! Obžalujem! Če mislite, da mi je od občudovanja zamrznil jezik, se motite! Občudujem vas. Spoštujem vas. Spoštoval sem vas in vas bom. Izjemno. Pa vendar: nikoli me ne boste mogli prepričati, da je svet čisto črn in brez repa in glave, ker ste imeli vi nekoč smolo, nesrečo. Nesreča ne umori umetnosti in tudi kakšen mostiček se najde od človeka do človeka, navzlic betonu in mašinam in nafti. Vaša umetnost ima zame pomen, pa če jo sami stokrat prekličete. To naj velja kot prvo. Drugič: o n a v a s j e l j u b i l a i n v i s t e l j u b i l i n j o . V pesmi je natančno napisano. Pesmi je treba verjeti, ne pa zagrenjenosti in čudaštvu! In tretjič: vem, trdno vem, da je druga varianta o izginotju vaše žene lažna. — Prosim, oprostite mi! Zbogom!

MAESTRO: Hej, Vurnik!

Maestrov obraz pred zastori: prvič, kar ga poznamo, se prav od znotraj razsvetli. Starec se odpira. Silno je začuden. Sramežljiv.

VURNIK: Prosim:

MAESTRO: Torej čisto resno mislite?

VURNIK: Kar najbolj resno!

MAESTRO: In tako rekoč radi me imate?

VURNIK: Sami veste!

MAESTRO: In prepričani ste, da morajo imeti ljudje radi sebe, da bi imeli drugi radi njih? Ja?

VURNIK: Brez tega ni nič!

MAESTRO: Kako pa glasba? Naj brenkamo na harfo, čeprav govori, da je zastarelo?

VURNIK: Vaša glasba . . .

MAESTRO: Pssst! Pustite to!

Starec gleda obiskovalca s hitro vzbujeno in docela nepričakovano toploto. Stisnil je veke, kot jih stisnemo, če bi si radi nekoga za vsako ceno zapomnili. Rame se mu stresajo v tihem smejanju. Potem —

MAESTRO: Kakšen skušnjavec ste, fant! Prebrisan in trmast far! Lisjak! Če ne gre zlepa, bo šlo zgrda, kajne?

VURNIK: Niste hudi?

MAESTRO: Nisem! „Se najde mostiček od človeka do človeka!“ Lump! — Premislil bom. Vsekakor bom premislil. Mogoče je nekaj na stvari . . . Ta fakin me je vzel za svojega! Čudno . . .

Ogorčeni Vurnik je znova blaženi Vurnik in njegov okrogli obraz se kakor luna sveti iz teme v vratih, ki jih je bil že odprl.

VURNIK: Rekli boste, da imam prav, in priznali boste tudi, da ste po tistem . . . no, po tisti nesreči . . . da ste po tistem še pisali! — Vidim: ja!

MAESTRO: Dosti bo za danes!

VURNIK: Smem še kdaj priti?

MAESTRO: Pridite! Popoldne! Dopoldne pospravljam in kuham. — No, kaj se prestopate z noge na nogo, kot da sem vam zaklenil stranišče pred nosom?

Inkasant se čoha po glavi.

VURNIK: Mučno mi je! Ne bi bil rad nadležen! Tako težko je izreči!

MAESTRO: Saj se ne pogajava za doto!

Celo ob zeleni luči ni mogoče spregledati Vurnikove rdečice. Glavo je teatralno povetil do prsi, pogled skriva za lasmi. Nazadnje zine. Pianissimo, toda intenzivno —

VURNIK: Moj glas, maestro! Povejte, prosim, ali imam kakšno šanso! Majhno šansico! Čisto potihoma si kdaj pravim: morda pa še ni prepozno!

Maestro se zdaj smeje s celim telesom.

MAESTRO: Jezuit! Vedel sem, da imate nekaj za bregom! In tudi učil naj bi vas, kajne?

VURNIK: Oh! Če bi mogli . . .

MAESTRO: Vzajemno šolanje! Gromozanska lumparija! — No, dobro, vseeno bova poskusila! Adijo!

Vurnik cvete ko potonika.

VURNIK: Ne morem vam povedati, kako sem srečen in zadovoljen! Hvala! Vedel sem, da me boste sprejeli! Šansa! Človek ne sme obupati! Nikoli prehitro puško v koruzo! Hvala! Hvala!

Preden more stari kar koli odvrniti, smukne nadležnež skoz vrata, mrak ga požre, utrne se.

Hitri koraki po predsobi in spet glasovi iz soseske: kitare kot oddaljeno grmenje, kužek.

Maestro bržkone posluša samo korake. Smehlja se in ziba glavo; potem se nenadoma domisli in zakliče —

MAESTRO: Vurnik! Ta človek je res nor! Ej, denar! Denarja za elektriko niste vzeli!

Pohiti za njim. Predsoba je že prazna. Sličice se v mraku rahlo svetlikajo. Starec zmajuje. Godrnja, kot bi bil zares jezen. Pride do vhodnih vrat in jih odpre.

Tik pred vrati stoji sin. Šok. Nismo pričakovali. Mož se drži za podboje. Stopnišče za njegovim hrbtom je temno, toda pramen svetlobe, ki pada iz kuhinje, ga rezko izčrtava: napetost, razdraženost, poteze niti za hip ne mirujejo. Takoj udari z vprašanjem —

MILAN: Kdo je tisti tip, ki je bil pri tebi? Nočeš povedati? Skrivalnice? — Zakaj si se vse te dni zapiral pred mano? A sem razbojnik? Ključ si pustil v vratih, da ne bi mogel odkleniti. Verigo imaš čez vrata! Sicer pa cela ulica govori o tvojih čudaštvih. Mene se ne boš znebil kar tako!

Oče ga nepremično gleda.

MILAN: Ne zanašaj se na mojo potrpežljivost! Vem, kakšne pravice imam! Parcela je tudi moja!

Nobenega odgovora.

MILAN: Tisti stroj pride čez en teden. Dali bi mi kredit, če bi imel garancijo. Pravzaprav sploh ne bi bilo treba prodajati. Spusti me noter, da ti razložim!

Tedaj maestro hipoma z vso silo zatrešči vrata. Brž zaklene. Zatakne verigo. Potem se s hrbtom nasloni na vrata in zapre oči.

Trkanje. Iz trkanja pa potlej kakor na lepem in širokem valu pride godba: Schubertov »Nočni spev v gozdu.«

Slika ugasne.

Dva gosta, kratka prizora; vse od blizu.
Snažilka pomiva stopnice in poje.

Pesmica je tista, nad katero se je bil razjezil maestro, le da jo ženska tokrat poje malo tišje. Kakor že nekoč, se iz veže začno vzdigovati koraki. Hkratno: za nekimi vrati se sproži bariton. Etuda, ki jo rezek opomin prekine; da capo, pa spet prekinitev; in tako dalje. Snažilka odneha. Koraki pridejo do nje.

Ozre se kvišku, zajedljivo reče —

SNAŽILKA: Tole je pa najbrž lepo, kajne —?

SOSEDA: Toliko časa ga bo dresiral, da bo štimalo. Dedec je postal požrešen: penzija in zdaj še učenec! Veste, kdo je? Inkasant za elektriko! Nor svet, bolni ljudje!

SNAŽILKA: Mene je trikrat nalajal, ker rada pojem. Ko satan bulji v človeka!

SOSEDA: Čisto dobro se še spominjam: njegov sin je bil takle fantek, čižmek, tamle je stal, pred vrati, pa cvilil: 'Zakaj nisi rajši ti umrl?! Zakaj je mama?!'

Etuda preneha.

SOSEDA: Hujše ga je gnal kot soldate v kasarni. In?! Nič, gospa! Fant je postal največja baraba v soseski. Zdaj ima plešo, poklica nobenega, kar tako nekakšni čudni posli in kombinacije, saj veste!

Soseda gre naprej.

SNAŽILKA: Brez prijaznosti ne narediš človeka!

Ob maestrovem klavirju. — O nekdanjem redu ni več sledu: na pokrovu inštrumenta se grmadijo note, mape, zvezki, povezane skodelice za kavo, suknjič, kravata in še vse mogoče; delavnica, borilnica; in tudi naše oči so to pot drugače razpoložene: kadar smo bili prej v tej sobi, smo pasli oči po dopadljivih svetlobah, mehke podobe so obdajale resnične in namišljene spopade, zdaj pa naenkrat — bela, pruska, berlinska luč, eksercir, upehanost, ki pa se ji ne bi smel podati, znoj, trdi korak metronoma. Metronom res dela. Maestro ga z nestrpno kretnjo ustavi.

MAESTRO: Dovolj! Čeprav je treba iti do izčrpanosti!

Moža stojita drug pred drugim. Za njima okna, ki pa so odgrnjena, da stekleni dan kar reže v sobo. Vurnik zajema sapo. Hitro mežika, ker bi bržkone rad zatajil mokroto v očeh. Maestro je prava podoba neusmiljenega pedagoga. Razgraja in mi nehote pomislimo na njegove gimnazijske učence. Energico, quasi furioso.

MAESTRO: Ritem, zapomnite si, je mogoče doseči samo ob pravilni postaciji glasu! Nobenih trikov, nobenih prevar! Zanašati se na resonanco v obrazu, v maski, je oslarija! To je tisti famozni dunajski Kopf-

ton, iz katerega ne pride nič drugega kot nosljanje in pa meketanje! Prepona! Trebuh! Prsna votlina! Pravi ton se rodi pri srcu, želodec ga vrže v gobec. Znanje in natančnost! Ne bom vam dovolil, da bi goljufali ljudi, ker so tako in tako preveč goljufani! Saj niste trgovec z južnim sadjem, saj niste direktor samopostrežne trgovine! Pravi pevec mora s trebuhom prevrniti petmetrsko kuliso, če poje v teatru! Preveč vam popuščam!

Maestro pritiska Vurniku pest v žličko nad želodcem. Nasilniško. Krikne —

MAESTRO: Pri priči mi boste zapeli!

VURNIK: Kaj, prosim?

MAESTRO: Pri priči, pravim, in moja pest mora odleteti! Dajmo! (*Intonira*) Jaz sem sentimentaaaalna ovca!

Inkasant poveša glavo, da je ves v laseh. Globok vzdih, potlej šepne —

VURNIK: Saj sem res, maestro . . . Ne morem! In nič ne bo iz mene.

Maestrov profil. Zdi se kakor okovan s trdo svetlobo. Tudi govorica. Natančne besede namesto furiosa.

MAESTRO: Zdaj se ne morete umakniti. Prezgodaj ali prepozno, kot se vzame. Stavil sem na vas. Učenec je obligacija. Konj je investicija. Konja ne pošlješ h konjederu pred prvo dirko. In tudi nekaj drugega nenadoma vem: slabištvo je ozdravljivo!

VURNIK: V moji glavi se je vse preobrnilo, odkar sva začela.

MAESTRO: Mislili ste, da vam bom mazal pevske note s klavirsko spremljavo in da boste uživaško vzdihovali skoz romantične pesmice! Nič ne bo! Skale! To! Etude! Šola! Dril!

Nenadoma čisto drugače. Velike oči se naslonijo na učenca. Počasi —

MAESTRO: Vurnik, če bi bil jaz ob svojem času našel človeka, ki bi me gonil ko psa, ko vola, mogoče . . . ja, mogoče bi . . . Ni važno! Vi morate! Kadar jaz ne bom več znal, boste dobili drugega učitelja.

VURNIK: Ne maram! Zakaj?! Kako?! Kakšnega učitelja, sveta nebesa?!

MAESTRO: Najboljšega! Nekaj zemlje imam. Prodala bova.

VURNIK: Kako, prosim?

MAESTRO: Niste gluhi! Parcela je ob reki in ljudje zidajo vikendice.

Vurnik je tako presenečen in presunjen, da nekaj časa ne zmore besede; tudi potlej, ko se mu odveže, bolj stoka kot govori.

VURNIK: Oh, maestro, kaj govorite?! Tega vendar ne bi mogel . . . tega ne bi smel sprejeti . . . poleg tega . . .

MAESTRO: Moja stvar! Vaš »poleg tega« razumem, ampak prepovedujem vam, da bi čekali o očetih in sinovih!

VURNIK: Jaz nisem poznal očeta.

MAESTRO: Sirota? Samovzgoja? Torej bi bili lahko bolj možati! Z recitacijami sva opravila!

VURNIK: Ne bodite hudi, če sem zbežan. Pravi kaleidoskop imam v glavi. Pred očmi se mi spreminjate.

MAESTRO: Rajši glejte v note in pazite na vdih!

VURNIK: Vem, da zamujam.

MAESTRO: Zamujate!

VURNIK: Čustvo me spodnaša!

MAESTRO: Neumnost vas odnaša, evo! — Solze in kri! pravijo. Jaz pravim: Samo kri! Ritem!

VURNIK: In inspiracija?

Stari odmahne z roko. Premor. Maestro se nekoliko zasuče, pravzaprav je sklonjen nad klavir. Komaj zaznaven odmev prihaja izpod pokrova.

MAESTRO: Saj sploh nisem tisti, ki ste si ga vi nafantazirali! Jasno vam bom povedal tudi tole: laž je, če govorim, kako mi je ženska odnesla moč za muziko in za življenje. Laž! Laž!

VURNIK: Kako pa potem . . . ?

MAESTRO: Prirojena mizerija!

VURNIK: Dovolite mi, da ne verjamem!

Maestro se neprijetno zasmije.

MAESTRO: Pedagog mi je bil potreben, ne soproga! Kaplar! Dokler ima človek kaplarja za vratom, sploh ne utegne misliti na neuspeh in smrt. Romantik brez podoficirja je totalna mevža. Pozabite na tisto pesmico ali povestico o moji ženi!

VURNIK: Ne morem!

MAESTRO: Odpišiva ženske!

Precej dolga tišina. Inkvizicija. Pedagogija. Inkasant si nekako kradoma zapenja ovratnik srajce in zateguje kravato. Potem —

VURNIK: Maestro, nisem vam še zaupal, pa zdajle le ne bo šlo brez tega, za svojo dolžnost smatram, da vam povem . . . čeprav, vidite, se zapletam in sem v zadregi . . .

MAESTRO: Bariton ste, prijatelj, ne tenor! Možato in jasno! Kaj je?

Vurnik skoči v vodo —

VURNIK: Prijateljico imam. Tako rekoč zaročenko. Ženo, če mi bo sreča mila.

Maestro se obrne od klavirja, v katerem se je do zdaj pasel njegov glas. Spet težki in dolgi pogled.

MAESTRO: Slabo! Zelo slabo, Vurnik!

VURNIK: Zakaj?!

MAESTRO: V plenice se boste zapletli. To je zadnja postaja.

Vurnik bržkone sploh ni razumel. Hiti, hiti, zapletava se in odpleta in je ves zaripel od vneme in zadrege.

VURNIK: Preprosta ženska, ampak srčno dobra, vem, da bi se vam priljubila, če bi jo spoznali. Živahna! In topla! Prosim, nikar ne recite, da se motim, ker sem naiven! Ne! Nisem! V tej stvari že ne! Čeprav imam nekaj neprijetnih izkušenj... Prodajalka je. Konfekcija Beko. Takele oči, maestro! Velike, okrogle, žametne, žive, človeške! Te oči kar skočijo vate in te začno objemati! Silno je senzibilna, čeprav se rada norčuje. Sladka porednost!

Maestro zategne ustnice, potlej preseka slavospev.

MAESTRO: Dosti bo, Vurnik! — V petek zvečer!

VURNIK: Pardon, nisem razumel...

MAESTRO: Pravim, da jo pripeljite v petek zvečer! Žensko! Oh!

VURNIK: Joj!

Naslednjih inkasantovih besed ne slišimo več, vidimo pa, kako se premikajo usta v cvetočem, razburjenem in na moč srečnem obrazu.

Maestrov obraz. Oči izgubijo Vurnika in se odpravijo nekam proč in daleč.

Hitra podoba reke in

*Schubertov »Nočni spev v gozdu«, ki se kakor jata ptic spusti
čez vodo.*

Ženska je zares sladka; vsekakor ženska, ne dekle; od deklitstva sta ostali radoživnost, prostodušnost; ravno prav zalita plavalaska z gibkimi ustnicami, ki so vlažne od nenehnega žlobudranja in smejanja in tudi grizljanja — medtem ko govori, se namreč ves čas zabava s hrano —, njene razposajene oči iz temno rjavega žameta se sučejo sem ter tja, da bi česa ne spregledale, od posodja in steklovine prihaja v te oči blesk; govor in glas: hiter potok ob kamnu, voda s peno, allegro vivace tudi takrat, ko govori o smrti. Cel pogled nam je zapolnila. Samo ona; šele pozneje maestro in Vurnik. Slap njenega govorjenja že nekaj časa pada, stopili smo v sredo stavka. Ime ji je MILICA.

MILICA: ... potem sem mu rekla, naj togoto stresa na ženo, če se mu pusti, in da sem utrjena zoper besne dedce, kupci me imajo radi, prav nastavljajo se, da bi jih jaz postregla, največji promet sem imela zadnje mesece, na deset metrov vidim, kakšno obleko bi kdo rad, sploh pa, prosim vas, kaj pa je danes takle poslovodja, kdo se mu bo ponižno klanjal, zmedencu, saj ne loči kamgarna od jeansa, niti dela si ne zna najti, na stranišču sedi, da bi pretolkel ure, ko mora biti v službi, papagaj za sestanke, nič drugega! Druga dekleta so se skrila v kabine za pomerjanje in se hihitala. 'Veste', sem mu rekla, 'za vašim pogrebom bom govorila same lepe reči, do takrat pa tisto, kar je res!' — Tole je izvrstno! Puran z gobicami. Gobe posebej pražite, kajne? Ne vem,

kako to, da smo nori na gobe. Moj ded je bil v prvi vojni kuhar in potlej bi se bil rad izučil in hotelske kuhinje so se mu prikazovale ko sama sveta nebesa. Nič iz tega! Nazaj na vas, otroci in revščina! Grozna mizerija! Bela kava in polenta. Fantazija pa naprej! Kakšne povestice je znal pripovedovati o hrani! In zdaj premislite tole svinjarijo: zadnja leta nenadoma vsega zadosti, lahko bi si bil privoščil — hop! rak na požiralniku! Recite, a je svinjarija?! No, on ni bil tak, kot tale moj Vurnik, ki ga gledaš, gledaš, od spredaj, od zadaj, zjutraj, opoldne, ponoči, in se ti zdi, da ima večno prižgano svečo v roki. Sploh nič ne ješ! gospod profesor bo užaljen. Poglej, hrenovke v testu! Testo je zaméšeno s pivom. Saj res: o dedu! Zadnji teden se je odločil in ukazal: 'Ženske, pojedino!' Iz postelje je komandiral v kuhinjo — kaj, koliko, kako. Pol vasi je sedelo okrog njegove postelje in so se basali, da že ni bilo lepo. On je jedel z očmi in se prav od srca smejal, če je koga premagalo, saj veste . . . Nazadnje je rekel: 'Čisto prepozno ni nikoli!' Vsi po vrsti so govorili, celo na pogrebu: 'Kakšen kuhar!' Jaz opoldne jem v samopostrežni restavraciji. Živeli! Na zdravje! Lepo, da ste me povabili!

Dvigne kozarec in veselo pomežikne.

Vurnik in maestro. Maestro strmi, kot da so ga na vsem lepem vrgli v neznano deželo, Vurniku pa je mučno, kozarec v roki mu trepeče.

MILICA: Tale moj Vurnik malo je in še tisto ko bolan zajec ali tisti, ki so jezni na cel svet. Ded je zmerom govoril: 'Vsak ne more biti general pri kraljevi gardi!' Menda so imeli rdeče hlače! Hecno! A ne, gospod profesor, da je resen človek lahko vesel, vsaj za mizo, če je polna? Fine paprike! Pri paprikah je križ z lupljenjem, no, vi imate čas, seveda. Vurnik, nos namakaš v kozarec, piješ nič! Moja uboga mama nas je celo življenje dresirala zoper pijačo, ker je stari trikrat zapil plačo. Strup! Hudičev zvarek! Nesreča! In tako naprej, saj veste! Predlanskim je umrla. Mesec dni pred smrtjo, kar na lepem, ko sva bili sami, mi namigne, naj se sklonim k njej. Sirota čisto voščena, takrat pa hitro za eno žličko krvi v vsako lice. 'Milica', mi šepne, 'tako čudno mi hodi na misel liker . . . saj vem, da je grdo . . .' 'Oh, ti moja zlata kozica!' ji pravim. 'Brž povej, kakšnega!' 'Maraskino!' 'Dobiš!' 'Prinesem maraskino. Ni šlo več po grlu. Veste, kaj sem naredila, da bi imela vsaj malo veselja in užitka? Prst sem namakala v kozarček in jo mazala z likerjem po ustnicah. Vrabček! Kar izgubljala se je v postelji in njen stari jo je gledal s slike. Nič ni mogel, hoho! Nazadnje mi je priznala, kako si je pred davnimi leti kupila steklenico in jo skrila v omaro, in da je tista steklenica skrivnostno izginila. 'No', je rekla in se drobno smejala, 'saj je bil oče navsezadnje res bolj potreben . . .' Nič ni bil potreben! In zdaj vas vprašam, ali sem prav naredila, ko mami sploh nisem priznala, da sva tisti slavni maraskino pouzmala iz omare midva z bratom, pa ga lepo v obrokih popila v drvarnici?

Inkasant se diskretno odkašlja. Oblečen je v svečano obleko. Kravata ga tišči, vroče mu je.

MILICA: Je kaj narobe, prosim?

VURNIK: Kar naprej o smrti!

Ženska se skloni čez mizo.

MILICA: Menda vas ni strah, profesor?!

MAESTRO: Draga punčka, vaše smrti so vse prav prijazne in vesele, ampak, veste, jaz sem že bolj na oni strani, kjer je hladno. Razumete?

MILICA: Vdovci, seveda! Vdovci so vsi bojazljivi. Jaz sem imela enega strica . . . Dobro, Vurnik, ne bom! Dajmo stricu v miru počivat! Res pa je, da bi si morali vzeti v hišo kakšno zdravo in podjetno žensko! Profesor ne more imeti velike penzije, no, če bi z žensko zložila skupaj . . .

VURNIK: Milica, prosim te! Milica!

Milica odloži kolaček, v katerega je bila ravno kar zagrizla. Čez veseli obraz spolzi senčica. Zob se pritisne ob ustnico. Kratko tuhtanje. Potem pogled zasije v maestra.

MILICA: Menda sem ga spet enkrat polomila! Včasih so rekli: „Jezik ji bojo po smrti posebej pobijali!“ No, glejte, smo že pri smrti!

MAESTRO: Jaz razumem.

MILICA: Prosim . . .

MAESTRO: Poseben magnet imate. Tisti ljudje, ki se vas pri dobrem zdravju najbolj otepajo, vas pokličejo, ko se jim obrne h koncu. Ko jih zajaha smrt.

Dekle: pogled se še malo razširi, obrvi zlezejo gor.

MILICA: Viš ga! Veste?! Ja! Ja! Točno! — Pravzaprav bi vam pa tega ne bi bila prisodila! — Pred smrtjo me razvajajo, ker jaz njih razvajam.

Vurnik se požene kvišku. Zadrega mu je zavrela, roke mu trzajo, glas mu sili v falzet.

VURNIK: Maestro, prosim, da meni in dekletu oprostite tale mučni nastop. Nekaj čisto drugega sem pričakoval, veselil sem se ko otrok . . . Razumite situacijo! To je stalna situacija mojega življenja, moja večna razdvojenost! Stiske polovičnega življenja!

MAESTRO: Prazno slamo mlatite!

MILICA: Pssst, profesor! Ne smete ga zgrda!

Stari hitro vzdigne kozarec proti Milici. Pomežikne ji skoz steklo.

MAESTRO: Huda ljubezen?

MILICA: Joj!

Beseda »joj« kar zašumi, nato se njena pripoved razlije hitro in veselo.

MILICA: Spoznala sva se, ko je prišel kasirat za elektriko. Pride, tišči nos v predsobo, gleda mene, gleda garsonjero, šmrk! šmrk! kot bi vohal, če sem kaj prismodila, pa je že skoz vrata, lepo v sobi, pa na stolu, pa torbo iz rok, in plete, da sva se v neki njegovi fantaziji srečala in zgrešila. Smeh me je silil in strah me je bilo. Tuhtam! Prvič: kdaj bo ta zmešanec kasiral pri ostalih strankah? Drugič: kdaj me bo napadel? — Nič!

MAESTRO: Nič?

MILICA: Pol zadnjice je pritiskal na rob stola. Tako je večno sedela moja teta, ki jo je potlej poročil bivši župnik iz Opatjega sela. Družinski špas in škandal! Sicer pa pustimo teto! Tale moj je tedaj jadral po oblakih in jaz sem čisto po nepotrebnem tiščala noge skupaj.

Vurnik je medtem spet sedel. Oklepa si kolena in strmi v konico čevljev. Affettuoso, tremolando —

VURNIK: Ali bi te bil torej moral napasti kot zverina?!

MILICA: (*slej ko prej maestru*): Zato mi je bil všeč. Na prvi pogled. Zato sem ga imela naenkrat rada. Kar je redko, je vredno! je trdila moja mama. — Tole olivo bom še vzela! — In oči ima tako svetle, da mu vidiš skoznje naravnost v srce. Pokaži oči!

Vurnik odkimava kakor kujavi otroci in še naprej zija v svoje neznan-sko zloščene čevlje.

VURNIK: Prosim te, da me ne sramotiš! Med menoj in gospodom profesorjem so pomembne zadeve. Če jih že ne razumeš, bi jih lahko vsaj čutila!

Zdaj se zgodi nekaj nepričakovanega. — Milica se v hipu spremeni iz klepetulje v zasliševalca. Sklanja se čez mizo in njen pogled je tolikanj napet, da nam odvleče pozornost od prekrasne mlečne ceste, ki se izteka v sotesko med dojkama.

MILICA: Vas smem nekaj vprašati?

MAESTRO: Dajte!

MILICA: In boste povedali po pravici?

MAESTRO: Vnaprej tega ne morem vedeti. Vprašajte!

MILICA: Kaj bo iz vajinega učenja?

MAESTRO: Kako mislite?

MILICA: Ima vse skupaj kakšen smisel?

Kratek premislek. Maestro se je napel. Ne mara popustiti. Posebne sorte trma.

MAESTRO: Ima!

MILICA: Za vas?

MAESTRO: Glej jo, kačo! — Za oba!

MILICA: Opravičujem se! — Je ta njegov glas res vreden, da ga eksercirate?

MAESTRO: Skoraj vsak glas je nekaj vreden in iz vsakega lahko napraviš majhen čudež,

Milica nagne glavo k rami, smehlja se, toda smehlja je vendarle smehljalj inkvizitorja.

MILICA: Tole je pa precej približen odgovor, kajne?

MAESTRO: Točen! — Doslednost, vztrajnost, pridnost!

MILICA: Morda bi morala povedati, zakaj sem začela tako nevljudno bezati v vas . . .

MAESTRO: Bojite se, da ga vlečem za nos.

MILICA: Lahko bi bilo smešno! In hudo!

MAESTRO: Saj nisem staršem ukradel otročička!

MILICA: Tisti bivši župnik, ki se je poročil z mojo teto, je do smrti fantaziral, kako bo kirurg. Ko se mu je čisto na koncu bledlo, je komandiral: 'Skalpel! Sponke! Pazite na aorto!' Teta mu je podajala nožičke pa kuhinjske žlice, da je šaril po odeji.

MAESTRO: In kaj bi vi radi napravili iz tegale Vurnika?

MILICA: Naj bo, kar je! Zadovoljna sem. Jaz imam sicer višjo plačo — naše podjetje, menda veste, je največja konfekcija v državi — ampak, saj se da zložiti plače vkup. Rada bi, da bi poskušali imeti z vsako stvarjo nekaj veselja. Večina ljudi poskuša.

Vurnikove modre oči so se pokrile z žalostjo zapuščenih psov. Tiha slovesnost.

VURNIK: Maestro, to žensko ljubim. Poznam Beethovnov Štirinajsti kvartet, in vendar jo ljubim. Nimam izbire. Paradoksi vladajo mojemu okusu. Po morju nesporazumov plavam. Ne znam si pomagati.

MILICA: Kaj si rekel? Kakšen kvartet?

Razkriljene roke in bridek trzaj okoli ustnic, Milica pa brez okolišenja vpraša maestra —

MILICA: Kajne, vi niste bili zadovoljni s svojo službo?

MAESTRO: Zakaj to mislite?

MILICA: Zato, ker vidim, kako bi radi tegale mojega zajčka spehali nekam drugam. Naš oče je mislil, da bo brat postal postajni načelnik. Sam je bil kretničar.

MAESTRO: In?

MILICA: Avtobus vozi, brat.

Tedaj maestro položi obe roki na mizo. Obleče se v tisto dresersko odločnost, ki smo jo bili opazili med poukom.

MAESTRO: Vurnik b o !

MILICA: Kaj?

MAESTRO: Mož na mestu! Glasbenik!

MILICA: Bo tudi zares pevec?

MAESTRO: Vsekakor!

MILICA: Opera? Koncerti? Zaslužki? Slava? Televizija? Radio?

Vprašanja se vsujejo na oba moža kakor nenadejana ploha. Molk. Sveče, ki za parado gorijo na mizi, delajo cvrc! in cvrc! Vurnik sopiha. Maestro je neuresničena glasba: lugubre. Svečana in slovesna.

MAESTRO: Vprašanje ni primerno za takojšen odgovor!

Zdi se nam, da je v tišino zaječal lok na strunah violončela, ampak prav na kratko: zatre ga ženski smeh, ko se razpne in upogne, ves podoben curku vodometa, čez katerega je pihnil veter.

MILICA: Ohjoj, kakšne neumnosti uganjam! Take fine reči smo jedli, tako krasno je vse narejeno in postreženo, jaz pa ko policaj! Sta jezna? Takšni smo pač ljudje! Moj ded je zmerom govoril: 'Kdor se za polno mizo celo noč niti enkrat ne obregne ob soseda, bo šel topel v nebesa!' In vesta, kaj je najbolj bedasto? Da se jaz na tako muziko, kot jo vidva uganjata, čisto nič ne razumem! Če na radiu zaslišim tiste razne »opus«, pa »vivace«, pa »allegro«, dobim takole dolge zobe, glejta. Konj pred osatom! Ne gre mi dol, amen. Jaz sem bolj za narodne. Tamle imate klavir. Z enim prstom izvlečeš melodijo, to sem se enkrat naučila, kar tako.

Milica vstane in gre h klavirju. Tokrat ni zaklenjen. Milica se ga junaško loti z desnim kazalcem. Vurnik se je začel vzdigovati, da bi jo ustavil, a ga maestro potegne nazaj na stol. Tlink! tlink! tlink! od tipke do tipke. Ženska tudi zapoje.

In, glej zlodja, natanko tisto narodno pesem poje, s katero je snažilka togotila maestra. Razlika je v živahnosti.

Po nekaj vrsticah pesmi — moška sta ves čas kipa — ugleda priprta vrata spalnice, režo, ki prepušča luč, firbec jo premaga, da stopi tja in vrata odrine.

Smešni svileni raj: blazine, zavesice, gobleni, zrcala, stekleničke iz kristala, brokat. Temelj zakonske ljubezni. Majhen beneški lesteneč podčrtava smešnost in svečanost.

Milica je tolikanj očarana, da je za trenutek tiho, potem pa globoko vzdihne in šepne —

MILICA: Kakšna krasota! Zdaj razumem! ...

MAESTRO: Kaj razumete?

MILICA: Razumem, čemu ste tako izgubljeni. Niso vsi vdovci na istem. Kdor je kdaj živel v takem in je imel tako ženo ...

Starec pripre oči, gleda v notranjost, bržkone so se mu nekdanje lepote prikazale kakor otroku bonboniera.

Nekaj akordov Schubertovega »Nočnega speva« kane v ganotje.

Vurnik daje za maestrovim hrbtom Milici znamenja, češ naj nikar ne razpleta naprej. Roteče.

Hitri koraki po predsobi.

Vrata se burno in na stežaj odpro. Milan.

Milica se obrne. Vurnik vstane. Odprta usta. Ne poznata ga. Čuden se jima zdi.

Klobuk ima potisnjen s čela, roke v žepih, gleda ko zlodej, sprehodi se po sobi in toliko pribija, da se od njegovih korakov tresejo kozarci na mizi.

Milica se prestraši za zaročenca.

MILICA: Pazi, Vurnik! Umakni se!

Oče maestro vzdigne roko, mogočna kretnja vелеva gostoma, naj se ne bojita, in da bo sam opravil, kar je treba; sin pa je že pri njem, tako tesno kot majhen boksar, ki rine v klinč: brez okolišenja napade.

MILAN: Tako torej?! Do takšnih neokusnosti so te spehali?! Zalotil sem vas in flagranti, ker si pozabil zakleniti vrata, in na svojo znamenito verigo. Požrtije prirejaš, prtičke likaš, kolače pečeš, paprike lupiš, majonezo mešaš, kravato si si nataknil, obril si se, o madona, in vse to zato, da bi te nekakšni pritepeni tipi mazali pod nosom in te hvalili, kakšen gospod si, pa kako gostoljuben! Nazadnje si jima seveda razkazal še svojo zakonsko kapelico! Krasno! Zakaj ženski ne ponudiš halje svoje objokovane soproge? Daj, ženi vendar teater do konca!

Milica ima usta ko okrogla lina.

MILICA: Kdo je to govedo?

VURNIK: Psssst!

MILAN: Druge dni iz trme konzerve, nocoj pojedina! Tvoje slavne in užaljene samotnosti je očitno konec?

MAESTRO: Konec! Točno!

MILAN: Popoln mrk, kaj! Totalna skleroza?!

MAESTRO: Luč, prijatelj! Iluminacija!

MILAN: Hudiča, a res ne vidiš, s kom imaš opravka, in da te bojo tile goljufi na koncu obrali do kosti?!

Čeprav sta tesno drug ob drugem, potisne oče brado še malo bolj naprej in sikne —

MAESTRO: Ti vsekakor ne boš dobil ničesar!

Potem se odmakne, stegne prst proti Vurniku —

MAESTRO: Njemu bom dal, kar imam! Tudi parcelo, da boš vedel! Vse!

Maestro se je tako rekoč popel na prste in je prava podoba zmagovalja. Oči se mu bleščijo.

Vurnik: do kraja zbežan, šepeta —

VURNIK: Maestro, kaj govorite?! Moj bog, nikar tako. Sploh ne razumem!

MAESTRO: Molčite, Vurnik!

MILICA: No, zdaj smo vsi nori!

Milan napravi premor. Njegove oči grejo od enega do drugega. Omahnil je sredi prvega zaleta. Jeza se je umaknila resnični osuplosti. Čudno resno vpraša —

MILAN: Zakaj, oče?

MAESTRO: Misliš, da sem ti dolžan povedati?

MILAN: Si!

MAESTRO: Dobro! — Zato, ker je on moj pravi sin! Ti nisi maral biti. Ker je edini človek, ki me je v življenju razumel. Ti si se smejal. Ker živi z glasbo in za glasbo. Ti si pljuval na klavir in na note. Ker ve, kaj sem hotel doseči, čeprav nisem dosegel. Ti si govoril: bankroter in komedijant! Ker je mlad, pa vendarle brez divjaštva. Ti si imel pet let in si me ugriznil ko stekel pes. Ker je nežen, ker ve, kaj je reka, kaj je drevo, kaj je trava, kaj je zora, kaj je mesečina . . .

Premor, v premoru Vurnikov cvileči šepet —

VURNIK: Maestro, prosim vas, nehajte! Saj ni res! Ne! Nimam pravice! Sploh ne!

Tedaj Milan hitro stopi k Vurniku in ga skoraj pritisne k steni.

MILAN: In tegale na prečo počesanega angela učiš petja? Hišnica mi je povedala. Ona misli, da ti plačuje.

VURNIK: Pardon!

MILAN: Naj pokaže, kaj se ga je prijel! Poj, bratec!

VURNIK: Ne morem!

MILAN: Kako da ne? Ne blamiraj mi starega. Čudeže dela, če človek ni iz betona, kot sem bil jaz. Prav gotovo te je dobro naučil. Zapoj!

Vurnik je prižet k steni, suši se pod Milanovo nesramnostjo. Kri in apno se menjavata v njegovih licih. Roteč pogled leti proti zaročenki.

Milica je med vrati, za njo se blešči kapelica svilene spalnice. Ženska naenkrat ni več v strahu za Vurnika. Gleda. Opazuje. Zelo pozorno.

Tisti hip starec zakriči kot kak podoficir —

MAESTRO: Vurnik, zapojte! Naj sliši, čeprav je gluhi!

Toda, oh: pokorščina včasih ne zadošča. Bledo rdeči pevec odkimava, odkimava, kar naprej odkimava.

MAESTRO: Kaj je, Vurnik? Ste znoreli? Ukazal sem vam, da pojte!

Kakor pretrgano meketanje oboe, modre zenice pa v pajčolanih solz.

VURNIK: Ne gre, maestro! Na kolenih vas prosim, da mi oprostite! Poskušajte razumeti! Nič ne pomaga, ne vaša dobrotà, ne vaša strogost. Nisem pravi. Zmotila sva se. Zavêdel sem vas. Blebetal sem. Fantaziral. Sebi in vam sem lagal. Moj glas je utvara, maestro!

Stari se prav počasi upogne v ramenih. Obrne se in gre k mizi. Sede. Milan spusti Vurnika. Napravi tri korake do Milice. Natančno si jo ogleda. Ženska iz mleka in smeha. Ženska mu vrača pogled. Mož iz usnja.

MILAN: Ti si pa vesela ženska, kajne? In tistegale žalostnega pevcà si si naložila na rame, ker rada prenašaš betežneže. Izposojevalnica veselja!

MILICA: Tebi bi zagotovo dobro delo, če bi ti ga kdo kaj posodil. — Zakaj piješ kri očetu?

MILAN: Sokolje oko! — Ker mi ni hotel biti mama.

MILICA: Kdaj?

MILAN: Ko mame ni bilo več.

Gledata se. Ženska počasi reče —

MILICA: Vidiš, to pa razumem! Res, razumem!

In spet se gledata: to so tisti pogledi, ki se najdejo tako rekoč v letu in potem ne morejo narazen. Mi zasučemo oči k mizi, kjer sedi stàrec; vidimo, kako s krenjo pozove inkasanta, naj pride k njemu. Vurnik uboga. Ustavi se za stolom. Nebogljen, čeravno počesan. Miza se lesketa od posodja, od kozarcev in hrane, sveče migljajo.

MAESTRO: Vurnik, zaradi petja je vseeno! Ni vredno, da ste žalostni! Glasba je važna. Ne smete se mi opravičevati. Dolga leta nisem imel nikogar, ki bi se z njim lahko pogovarjal. Vi ste prišli in ste mi rekli: 'Poznam vas!' To je važna stvar, Vurnik. Poznali ste naslove mojih kompozicij. Celò tiste verze ste še vedeli...

Vurnik komaj slišno recitira —

VURNIK: Skoz sito zarje zvezd safirnih roji vzšumevajo, da njih bleščanje čez jezeri, ki sta očesi tvoji, leti in nosi moje nade, moje sanje...

MAESTRO: Nikar se ne sekirajte zaradi petja!

Nato, brez prehoda in pravzaprav čisto nepričakovano —

MAESTRO: Milan!

Dvoboj Miličinih in Milanovih pogledov se prekine. On zasučè glavo.

MILAN: Kaj je?

MAESTRO: Zapisal ti bom tisto parcelo, če boš pustil žensko pri miru!

Najprej vsi zijajo, kakor bi jih polil z vodo, potem pa Milica plane v smeh, ki ga ni in ni konec. Priziblje se k mizi in se zavalja na stol.

MILICA: O ti norci božji! Z a m e bi se pravdala?! Moški, ježešna, moški! Kaj vam pade na pamet! No, vam bom nekaj povedala! Pride zadnjič tisti naš slavní poslovodja ... to je res smešen človek ... no, pride, drži se ko pogrebec tik za krsto, strelja z očmi naokrog, če ga kdo ne vidi, pa prav potihoma reče: 'Tovarišica Milica, ni mi po volji, da ste tako čez vse mere sladki z moškimi kupci!' Jaz kar pozijam! 'Kako pravite?' vprašam. 'Kaj ste rekli?' Tisti hip je zaripnil, pravi puran. In še bolj tiho: 'Srce me boli, kadar ste taki!' Turek! Naš poslovodja! Turške navade! In zdaj, prosim, zdaj jih vidva razkazujeta! Jaz sem torej potrošna roba?! Mene se niti ne vpraša, kaj bi mi dišalo! Namesto da bi si po vseh neumnostih segli v roke in si natočili vina in ...

MILAN: Čakaj malo! Parcelo mi ponuja!

MAESTRO: Točno! Kupi mašino!

MILAN: Zamudil si, oče! V službo grem.

MAESTRO: Komedijo uganjaš!

MILAN: Res grem!

MAESTRO: V kakšno službo?

MILAN: Propagandni oddelek. Ker sem prijazen in zgovoren. Mogoče je to tista služba, ki mi jo že celo življenje pridigaš.

MAESTRO: Kdo te bo vzel?

MILAN: Beko.

Strmenje nad cvrčanjem sveč. Večer presenečenj. Milica plosne z rokami.

MILICA: Kaj?! K nam boš prišel?! Fantastično! Mi smo največja konfekcija ...

Vurnik, ki je vse dotlej vztrajal v vlogi osramočenega in zelo bridkega človeka, ji prereže slavospev.

VURNIK: Oprosti, Milica! Oprostite tudi ostali! Po vsem, kar se je zgodilo, se nerad oglašam in zavedam se, da moram biti skromen, toda zaradi maestrove nepremišljene dobrotljivosti, ko me je razglasil za dediča, moram izreči, kar mislim in kar mi ukazuje poštenje: samo sin je upravičen dedovati! Kri se ne zataji! Zadeva s parcelo in švedskim strojem mi je znana. Stvar se mora urediti! Naj kupi mašino!

Milan je okobalil stol, da ima naslonilo pred prsmi; iz Miličinih rok vzame čašo in pomežikne inkasantu.

MILAN: Ti si pa velik lisjak! Brez potrebe! A naj ti povem, zakaj me ima stari za zapeljivca? — Lahko, oče?

Oče je podoben indijanskemu poglavarju. Zamrmra —

MAESTRO: Izvoli!

MILAN: Ko sem imel sedemnajst let, je hodila k nama pospravljat neka ženska. Kako ji je bilo ime? Ni važno! Mesena in vroča ženska, da je kar zacvrčalo, če te je pogledala. No, to žensko sem položil, preden je uspelo njemu! Zadnja zamera, največja in dokončna! Lažem? Sem ti jo snel pred nosom? Si me zaradi tega definitivno zasovražil?

MAESTRO: Ne zaradi tega!

MILAN: Zakaj torej?

Plameneč pogled; bobni se oglasijo v starčevem glasu; kretnja kakor strel z loka.

MAESTRO: Zato, ker si jo na mamini postelji! Tamle!

MILAN: In kje bi jo bil ti, prosim? Na divanu v kuhinji?

MAESTRO: Vsekakor!

VURNIK: Oh!

MILICA: Vidiš vraga!

Maestro raste na stolu, hkrati tudi besede: kakor crescendo timpanov. Na koncu njegove iztegnjene roke je kapelica zakonske ljubezni, vatirana in svilena, sladko svetla.

MAESTRO: Tamle si se valjal! Brez sramu, ker si bil zmerom brez sramu! Mamin hram! Nikar ne misli, da mi je težko izreči tako besedo! Zasvinjal si kraj, ki mi je bil svet, kakor si zasvinjal vsako šolo, v katero sem te poslal, kakor si se podelal na vse moje poizkuse, da bi napravil človeka iz tebe. Ena, ena sama in edina ljubezen pokriva celo moje življenje. O tem življenju sicer po pravici lahko rečete, da je nič in dim od slame. Tudi glasba. Od začetka do konca iz druge roke, vem... ampak za tem nadomestkom je meni neskončno živo žarela njena podoba...

Schubertov »Nočni spev« in —

Tri hitre slike.

V zasuku ženska beži skozi gozd. Svetla obleka seka mrak med drevesi. Mesečina se razliva čez sipine. Lesketanje na pesku. Reka, voda, do koder nam nese pogled.

Na bregu reke, precč nad nami, se je ustavila ženska v belem. Sije. Stegne roko.

Schubertov spev se izgubi v ogromnem in zelo odmevnem prostoru.

Milanov obraz od blizu. Nepremično strmi predse. Stavki so vsak zase in trdi in suhi.

MILAN: Sentimentalnost za sentimentalnost: jaz sem potreboval nekaj prijaznosti. Nežnost je prevelika zahteva. Mame se nisem spominjal, izginila je iz spomina. Ti bi moral biti mama. Nihče ni nikoli sedel

zraven moje postelje, kadar me je bilo strah. Učil si me, da je bilo zadoščeno dolžnosti. Zame sistem in red, zate našemljene sanjarije. Nikoli nisem smel prestopiti praga spalnice. To sobo sem sovražil. Zaradi nje sva si bila narazen. Ko sem bil večji, sem približno razumel, pa je bilo prepozno: do ušes si se pokrili s slepili in me sploh nisi mogel videti!

Odmaknili smo se, da nam tokrat pogled zaobjema celo sobo. Vsi štirje sedijo. Tišina je, kot pravimo, upehana. Milica seže po torbici, ki jo je bila pustila na naslonjaču.

MILICA: Zdaj bo pa čas, da se odpraviva, Vurnik! Ja! Škoda vse te dobre hrane! Jeznim ljudem se zapahne, nič ne zbašejo vase. Ni bolj-šega za shujševanje, kot togota in zobobol.

Maestro se zgane iz zastrmenosti.

MAESTRO: Ali bi ostali, če bi se opravičili?

MILICA: Komu bi se opravičili?

MILAN: In če bi jaz spet poveznil klobuk na glavo in rekel pardon?

MILICA: Komu?

MILAN: Kaj pomeni ta »komu«?

Vurnik skuša posredovati.

VURNIK: Oprosti, Milica, toda razumeti boš morala, da maestra v danem trenutku ne smem in ne morem zapustiti, čeprav stojim na pozicijah legalnosti. Sin seveda . . .

Ravno zajame sapo, hoteč nadaljevati, ko se ženska prav divje zakadi vanj.

MILICA: Osel! Osel in vsiljivec brez primere! Kaj pa ti pravzaprav misliš?! Kako si upaš vdirati k ljudem in se jim sliniti in prodajati fantazije in se oferirati za nekaj, kar sploh nisi, da ti nazadnje celo nasedejo . . . Gospod profesor je tebi na čast priredil tole krasno gostijo in tebi na čast, bog te nima rad, je skoraj zatajil sina! Nezaslišano! Razdediniti sina!

VURNIK: Prisegam . . .

MILAN: Čakaj! — Midva s starim sva drug drugega že zdavnaj razdedinila.

Milica mu pomoli figo pod nos.

MILICA: Vidiš figo? Eno figo ti verjamem, da boš vedel! Kdo ti je brisal ritko, ko si bil takle majhen fizelj?

Potem se obrne k maestru.

MILICA: Zakaj ga niste dali v zavod? Kdo ga je pa oblačil? Kdo je letal po zdravniku, če je bilo treba? Kdo mu je pilul mlečne zobke?

Meni jih je ded. Zob sva dala pod posteljo, ponoči je prišla miška, vzela zob in pustila tisočaka.

MILAN: To sva midva s starim tudi počela. Še pismo za miš sva vsakič napisala. — Joj, kakšna lisica si!

MAESTRO: Lisica!

VURNIK: Zelo dobra ženska, pardon!

MILICA: Nimaš besede! (*Maestru*) In tista pisma za miš ste shranili, kajne?

Maestro jo gleda, gleda, dolgo jo gleda, kot da molče razpletata važen pogovor; gube okoli oči se mu nagubajo v smehlaj, z glavo namigne proti spalnici.

MAESTRO: Tamle jih imam, v predalniku.

MILICA: Torej!

MILAN: In?

MILICA: Vseeno bova šla, Vurnik

MILAN: Torej misliš, da se bova zaradi tvojih povestic zjokala drug drugemu na prsih in pokadila pipo miru?

MILICA: Tole mislim, če te zanima: odrasel človek, ki kar naprej pestuje zamere iz smrkavih let, je sladoledar! Dolgčas! Cmeravost! Nikar se ne prikaži v našem podjetju! Res mu dajte parcelo, gospod profesor!

MAESTRO: Bom!

Potlej maestro vstane in je ves svečan in obenem šaljiv, čisto nov, čisto prerojen, ko se ustopi pred Milico.

MAESTRO: Zdaj mi pa prosim povejte, punčka, ali boste še posedeli z nami, če takole starinsko poklekнем in se priklonim, kot vitez?

MILICA: Zakaj?!

MAESTRO: Zato, ker ste čeden, sladek, vesel, lepo okrogel in neznanško zapeljiv angel! Zato!

MILAN: Oče! O madona!

Stari pa je že na kolenih in ves tak, kot bi ga pobrali iz starinskega dramoleta, v katerem je tudi nekaj burke in lumparij. Milica vzklikne, oberoč popade njegovo glavo in ga glasno, prav cmokajoče poljubi na čelo, na obe lici in nazadnje tudi na ustnice.

Milan si v smehu pokriva obraz.

Vurnik mežika, kakor da je pod močno prho.

Gostitelj in dekle sta pokonci. Milica paradno razstre krilo — take ženske imajo rade gube ali plisé — zakliče —

MILICA: Vurnik! Pri priči natoči!

Vurnik jo seveda uboga. Drug za drugim sedejo. Milica se skloni, da si strmeči možje lahko po vsej globini ogledajo delto njenega dekolteja, ki je en hip bela, drugi spet biserovinasta, kakor pač zanese plamene sveč.

MILICA: Nazdravili si bomo, kajne? Najbrž sem bila predrzna. Včasih je treba! Rada bi, da bi bili prijatelji! Ko se je tale moj Vurnik vštulil v vašo hišo, sem pomislila: 'Iz tega ne bo prida!' No, pogledjte, pa je že zdaj tako, kot bi se poznali celo večnost: malo smeha, malo joka, malo cmokanja, malo prepira. Nobene zamere ne bo, po starem receptu: 'Jaz zamižim na eno oko, ti na drugo!' Temu bi rekli, da se imajo ljudje radi. Potrpeti je treba, če hočeš, da drugi potrpijo s tabo, kajne? Moj ded, tisti, ki je dal pred smrtjo pripraviti požrtijo, je s postelje meril babico od nog do glave in govoril gostom: 'Saj ne rečem, naveličaš se ženske, na pamet se je naučiš... ampak, ali ni čudno: bolj ko sem je bil naveličan, rajši sem jo imel! No, v nebesih bom shajal tudi brez nje!' Stari je bil frajer, čeprav se mu je vse drugače obračalo, kot je mislil in računal. — Nazdravimo, fantje!

Nazdravijo. Popijejo.

MILICA: Dobra pijača! Rizling!

MAESTRO: Šipon!

MILICA: Dobro, šipon! Muzikanti vejo, kaj je pijača. Je pa čudna stvar, da taki muzikanti — saj veste: »opus« in »alegro« in te coprnije — nimate nič veselja za petje v družbi, med prijatelji, za veselje. A ne bi zdajle vseeno ene zapeli? Dajmo, no!

Spogledovanje. Vurnik je v hipu čezinčez rdeč, Milan se smeje, toda ne na glas.

Milica medtem zapoje. Seveda je to narodna, ki nam jo je bila predstavila snažilka.

Ne traja dolgo: glas za glasom se pridružuje Miličinemu. Samo Vurnik se obupano ozira v maestra, kot bi ga prosil za razumevanje, kot bi ga bilo na moč sram. Poje pa vendarle.

Razsvetljeni hram spalnice. Počasi se temni.

Pesem se razliva po rastočem mraku.